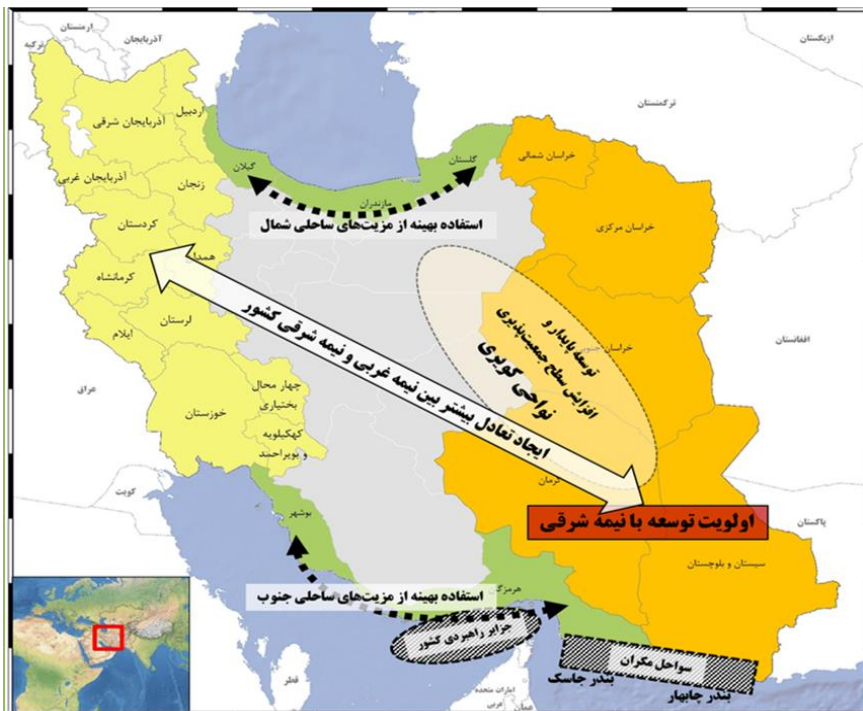

مطالعات سند ملی آمایش سرزمین

نظام سکونگاهی و توزیع فضایی جمعیت (جلد اول - بررسی و تحلیل اسناد فرادست)

مرکز پژوهش های توسعه و آینده نگری

گروه پژوهشی آمایش سرزمین، توسعه و توازن منطقه ای

مجموعه گزارش شماره ۱۶۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شناسه گزارش

عنوان	مطالعات سند ملی آمایش سرزمین نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت (جلد اول - بررسی و تحلیل اسناد فرادست)
کد شناسه	۹۹-۷-۱۰۲۱۴
پدیدآورندگان	مدیر مطالعه: دکتر حمید محمدی
	همکاران: دکتر مهدی رازپور، دکتر وحید مشفق، مهندس زینب بهرامی
ناظر	دکتر بهزاد ملک پور اصل
	امور ذی ربط در سازمان برنامه و بودجه کشور: امور برنامه ریزی، نظارت و آمایش سرزمین امور راه و ترابری و مدیریت عمران شهری و روستایی
	گروه پژوهشی آمایش سرزمین، توسعه و توازن منطقه‌ای دبیر گروه: دکتر مرتضی مهرعلی تبار فیروزجایی اعضای گروه (به ترتیب الفبا): دکتر محسن ابراهیمی خوسفی، دکتر مینا ابوطالبی، دکتر مهدی رازپور، مهرداد کاشف مبارکه، مصطفی کشتکار و دکتر حمید محمدی
واحد ذی ربط در مرکز	مسئول هماهنگی و نظارت: سعید غلامی نتاج، مدیر کل دفتر خدمات پژوهشی و کاربست یافته‌های پژوهشی
ناشر	مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری
تاریخ انتشار	زمستان ۱۳۹۸
مطالب این گزارش لزوماً بیانگر نظر رسمی سازمان برنامه و بودجه کشور و مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری نیست.	
حقوق معنوی اثر به پدیدآورندگان و حقوق مادی آن، به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری سازمان برنامه و بودجه کشور تعلق دارد و استفاده از آن با ذکر مأخذ بلامانع است.	
آدرس: تهران - خیابان نجات الهی - خیابان سپند - پلاک شماره‌های تماس ۰۲۱-۴۳۳۰۶۰۰۰ شماره پیام‌رسان ۰۹۹۲۱۵۷۵۸۴۳۱۶	
https://www.dfrc.ir/	

پیشگفتار

تنظیم روابط بین عوامل انسانی، اقتصادی و محیطی با انگیزه بهره‌مندی از سرزمین در جهت استفاده شایسته و پایدار از توان انسانی و طبیعی، مورد توجه آمایش سرزمین است. به بیانی دیگر، آمایش سرزمین به دنبال چیدمان سه مؤلفه مهم جمعیت، سرمایه و منابع طبیعی برای تحقق مطلوب‌ترین، عادلانه‌ترین و پایدارترین سازمان فضایی در سرزمین است. در این راستا، بدهی است که آمایش سرزمین در چارچوب اصول مصوب، از طریق حفاظت کاربری‌های پایدار اراضی، افزایش بهره‌وری، کارایی و بازده اقتصادی، گسترش عدالت اجتماعی، رفع فقر و محرومیت، برقراری تعادل و توازن در برخورداری از سطح معقول توسعه و رفاه در تمام مناطق جغرافیایی، ایجاد و تحکیم پیوندهای اقتصادی درون و برون منطقه‌ای و هماهنگ‌سازی تأثیرات فضایی- زمانی سیاست‌های بخشی، استانی، منطقه‌ای و ملی به گونه‌ای عمل کرده تا بتواند اهداف چشم‌انداز بلندمدت توسعه کشور و مدیریت یکپارچه سرزمین را به صورت تحقق‌پذیر، متوازن، پایدار و عادلانه عملی سازد. در مجموع می‌توان چنین بیان داشت که آمایش سرزمین نوعی برنامه‌ریزی فضایی راهبردی است که با بهره‌مندی از خرد، دانش و بینش سرزمینی، به دنبال تحقق موارد زیر است:

- توسعه فضایی متعادل و متوازن سرزمین با رعایت توان اکولوژیک؛
- حفظ وحدت و یکپارچگی سرزمین؛
- بهره‌وری بهینه از سرزمین، متناسب با ظرفیت‌های فضایی و موقعیت مکانی همچون هاب ارتباطی و اقتصاد دریایی؛
- توجه ویژه به قلمروهای خاص سرزمینی؛
- کاهش اختلاف در بهره‌مندی نواحی و اقوام گوناگون کشور از مواهب توسعه؛
- ارتقاء بهره‌وری و کارایی اقتصادی؛
- ارتقاء رقابت‌پذیری بین‌المللی، مبتنی بر فعال‌سازی مزیت‌های مغفول مانده و خلق مزیت‌های جدید سرزمینی و
- ارتقاء کیفیت زندگی ساکنان همه مناطق کشور.

با عنایت به اهمیت موضوع آمایش سرزمین، ضرورت و نقش آن در نظام برنامه‌ریزی همواره مورد تأکید نظام برنامه‌ریزی؛ به‌ویژه سازمان برنامه و بودجه کشور بوده، به نحوی که در پنج دهه گذشته، چهار دوره مطالعات آمایش سرزمین در کشور تجربه شده است. در ادامه تلاش‌های صورت گرفته برای تدوین سند ملی آمایش سرزمین؛ در دوره اخیر، پس از آغاز به‌کار دولت تدبیر و امید و احیای سازمان برنامه و بودجه کشور، با توجه به اهمیت موضوع و با استناد به تکلیف قانونی ماده ۲۶ قانون برنامه ششم توسعه، تدوین سند ملی آمایش سرزمین مدنظر قرار گرفته و انجام آن به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری واگذار شد.

پس از محول شدن تهیه سند ملی آمایش سرزمین به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری، به‌منظور بهره‌مندی حداکثری از مجموعه مطالعات و گزارش‌های انجام شده در کشور؛ بهره‌گیری از تمام اندوخته دولت و توان علمی کشور در راستای تدوین سندی جامع، به‌عنوان نقشه راه توسعه بلندمدت کشور، ساختار اجرایی تدوین سند ملی آمایش با هدف عضویت معاونت وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط و همچنین اساتید و صاحب‌نظران برجسته کشور در ترکیب تمامی کارگروه‌ها، شکل گرفت. در این راستا، مطالعات سند ملی آمایش سرزمین در قالب ۱۹ گروه مطالعاتی با حضور بیش از ۷۰ نفر از صاحب‌نظران برجسته کشور و کارشناسان مجرب در حوزه‌های جمعیتی، محیط‌زیست، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی انجام پذیرفت که ماحصل تلاش گروه‌های مختلف مطالعاتی، تدوین بیش از ۴۰ جلد گزارش پشتیبان سند ملی آمایش سرزمین بوده که این گزارش بخشی از آن مجموعه است.

امید است نتایج حاصل از سند ملی آمایش سرزمین، راهنمای مناسبی برای تمامی ذی‌نفعان بوده و نویدبخش تحقق توسعه پایدار در سرزمین ایران باشد. در پایان واجب می‌دانم مراتب تشکر و قدردانی صمیمانه خود از سرورانی که در راهبری، هدایت و تدوین سند ملی آمایش سرزمین در قالب شورای مشورتی و سیاست‌گذاری، کمیته علمی و کمیته اجرایی سهیم بوده‌اند را ابراز دارم.

علیرضا آزموده اردلان

رئیس مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۲	۱- بررسی و تحلیل اسناد فرادست در حوزه نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت
۲	۱-۱- سیاست‌های کلی آمایش سرزمین؛ ابلاغی مقام معظم رهبری
۳	۲-۱- سیاست‌های کلی نظام در بخشهای مختلف
۳	۱-۲-۱- سیاست‌های کلی نظام در امور جمعیت
۳	۲-۲-۱- سیاست‌های کلی نظام در امور شهرسازی
۴	۳-۲-۱- سیاست‌های کلی نظام در اقتصاد مقاومتی
۴	۴-۲-۱- سیاست‌های کلی نظام در امور پدافند غیرعامل
۵	۵-۲-۱- سیاست‌های کلی نظام در امور مسکن
۵	۳-۱- جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین
۱۸	۴-۱- الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت
۱۸	۵-۱- نظریه توسعه ملی مصوب شورای راهبری تدوین سند ملی آمایش سرزمین
۱۹	۱-۵-۱- ویژگی و مباحث مورد تأکید توسعه پایدار
۱۹	۲-۵-۱- گزاره‌های کلیدی نظریه توسعه ملی در حوزه نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت
۱۹	۶-۱- سند چشم‌انداز بیست ساله ایران (سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴)
۱۹	۱-۶-۱- اهداف و چشم‌انداز
۲۰	۷-۱- قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور
۲۰	۱-۷-۱- ماده سی و دو قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور
۲۰	۸-۱- ضوابط ملی آمایش سرزمین، مصوب ۱۳۸۳
۲۲	۲- جمع‌بندی اسناد فرادست در حوزه نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت
۲۷	منابع

فهرست جداول

صفحه

عنوان

جدول ۱: دسته‌بندی گزاره‌های تأثیرگذار بر سازمان فضایی نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت مستخرج از اسناد فرادست ۲۳

فهرست نقشه‌ها

صفحه

عنوان

نقشه ۱: سازمان فضایی مورد انتظار سرزمین بر اساس رهنمودهای اسناد فرادست در حوزه نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت.....	۲۶
نقشه ۲: سازمان فضایی مورد انتظار سرزمین بر اساس رهنمودهای اسناد فرادست در حوزه مناطق مرزی کشور.....	۲۶

مقدمه

آمایش سرزمین کلان‌ترین برنامه‌ای است که در مورد نحوه چیدمان فضا، فعالیت و توزیع جمعیت در پهنه کشور تهیه می‌شود. به همین جهت، این برنامه به مدت ۲۵ سال به‌عنوان سند فرادستی کلیه برنامه‌ها و طرح‌ها در مقیاس ملی، استانی و محلی قرار می‌گیرد. پس از تهیه آمایش سرزمین، به‌تناسب خروجی‌ها و بر اساس جهت‌گیری‌ها و اهداف این برنامه، کلیات آمایش استان‌های کشور باید به‌روزرسانی شوند. با توجه به مقیاس کلان آمایش سرزمین در سلسله‌مراتب برنامه‌ریزی کشور، سیاست‌های کلی نظام، سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری، قانون اساسی، سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴، جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین مصوب شورای عالی آمایش سرزمین و احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور اسنادی هستند که در این بخش به‌عنوان اسناد فرادستی مورد مطالعه قرار گرفتند. به‌منظور بهره‌مندی بهینه و جلوگیری از افزایش حجم مطالعه اسناد فرادست، مواردی که در سندهای مذکور به نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت مربوط هستند استخراج و به‌صورت موردی، ذیل بندهای مربوطه ارائه می‌شوند.

۱- بررسی و تحلیل اسناد فرادست در حوزه نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت

۱-۱- سیاست‌های کلی آمایش سرزمین؛ ابلاغی مقام معظم رهبری

- برقراری تناسب کمی و کیفی جمعیت و استقرار متعادل آن در پهنه سرزمین و تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی
- تقسیم کار ملی با توجه به استعدادهای طبیعی و خلق مزیت‌های جدید در مناطق مختلف کشور
- دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه با توجه به نکات زیر:
  - ایجاد امکانات عادلانه و فرصت‌های برابر و رفع تبعیض ناروا در مناطق کشور.
  - تعیین نقش ملی و فرامرزی مناطق مختلف کشور برای رسیدن به تعادل‌های منطقه‌ای و تقویت وحدت و یکپارچگی ملی.
  - فراهم آوردن زمینه‌های مناسب برای افزایش سهم جمعیت و فعالیت در مناطق کم تراکم با اولویت مناطق شرقی و جنوبی کشور.
- سامان‌بخشی فضای مناسب مراکز زیست و فعالیت به‌ویژه در مناطق مرزی با تأکید بر مشارکت مؤثر مردم با:
  - ساماندهی، مدیریت کلان و نظارت مستمر بر پیشرفت و آبادانی کشور با ایجاد شبکه به‌هم‌پیوسته مناطق اسکان و فعالیت‌های ملی و تعریف نقش و کارکرد فراملی هر یک از آن‌ها در جهت تحقق اهداف چشم‌انداز و اصول آمایش سرزمین.
  - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه با توجه به ملاحظات دفاعی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی و افزایش نقش و فعالیت مردم در فرایند توسعه.
  - توسعه هماهنگ جزایر و سواحل جنوب و شمال کشور با بهره‌گیری از ظرفیت استان‌های همجوار، موقعیت جغرافیایی، زیربنای اساسی، منابع دریایی و نفت و گاز و استقرار صنایع مرتبط، پشتیبان و انرژی‌بر و توسعه بازرگانی، گردشگری، آموزش عالی، فنی حرفه‌ای و تحقیقات با تقویت تعامل فراملی (طی ده سال در قالب دو برنامه پنج‌ساله).
  - توسعه هماهنگ مناطق مرزی در شرق و غرب کشور با تقویت امور زیربنایی و بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی جهت توسعه ظرفیت ملی گردشگری، آموزشی، بازرگانی و تعامل فرامرزی.
- رعایت ملاحظات امنیتی و دفاعی در استقرار جمعیت و فعالیت در سرزمین با تکیه بر:
  - انتخاب مکان‌های مناسب و استقرار مراکز زیست و فعالیت و همچنین مراکز حیاتی و حساس، متناسب با ملاحظات اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی به‌ویژه امنیتی و پدافند غیرعامل.

- ارتقای فعالیت‌های توسعه‌ای ملی و استانی در مناطق مرزی با اعطای مشوق‌های اقتصادی و تقویت زیربنایها و استقرار مناسب جمعیت و تقویت نیروهای نظامی و انتظامی متناسب با تهدیدات.
- ساماندهی سطوح خدمات و استقرار جمعیت در کشور با توجه به مدیریت سوانح طبیعی، حوادث و منابع آب و رعایت شرایط زمین‌شناسی جهت افزایش ضریب ایمنی تأسیسات زیربنایی و حیاتی و ابنیه مراکز جمعیتی و شهرها و روستاها.
- تقویت همگرایی، یکپارچگی ملی، وحدت و پیوندهای اجتماعی با ارتقای سطح توسعه‌یافتگی مناطق مختلف کشور و ایجاد قطب‌ها و کانون‌های توسعه.
- پیشگیری از مهاجرت‌های بی‌رویه به مراکز استان‌ها با تدابیر لازم.
- انتخاب تعدادی از کلان‌شهرها، بنادر و جزایر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی.

۱-۲- سیاست‌های کلی نظام در بخش‌های مختلف

۱-۲-۱- سیاست‌های کلی نظام در امور جمعیت

- باز توزیع فضایی و جغرافیایی جمعیت، متناسب با ظرفیت زیستی با تأکید بر تأمین آب با هدف توزیع متعادل و کاهش فشار جمعیتی.
- حفظ و جذب جمعیت در روستاها و مناطق مرزی و کم تراکم و ایجاد مراکز جدید جمعیتی، به‌ویژه در جزایر و سواحل خلیج فارس و دریای عمان از طریق توسعه شبکه‌های زیربنایی، حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری و ایجاد فضای کسب‌وکار با درآمد کافی.

۱-۲-۲- سیاست‌های کلی نظام در امور شهرسازی

- مکان‌یابی توسعه شهرها در چارچوب طرح آمایش سرزمینی، بر اساس استعدادهای اقتصادی با رعایت معیارهای زیست‌محیطی و مراقبت از منابع آب‌و خاک کشاورزی و ایمنی در مقابل سوانح طبیعی و امکان استفاده از زیرساخت‌ها و شبکه شهری.
- تعیین ابعاد کالبدی شهرها در گسترش افقی و عمودی با تأکید بر هویت ایرانی-اسلامی و با رعایت ملاحظات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، امنیتی، حقوق همسایگی و امکانات زیربنایی و الزامات زیست‌محیطی و اقلیمی.
- تأمین منابع پایدار برای توسعه و عمران و مدیریت شهری و روستایی با تأکید بر نظام درآمد- هزینه‌ای در چارچوب طرح‌های مصوب.

- حفظ هویت تاریخی در توسعه موزون شهر و روستا با احیاء بافت‌های تاریخی و بهسازی یا نوسازی دیگر بافت‌های قدیمی.
- جلوگیری از گسترش حاشیه‌نشینی در شهرها و ساماندهی بافت‌های حاشیه‌ای و نامناسب موجود.
- رعایت هویت تاریخی و معنوی شهرها در توسعه و بهسازی محیط شهری، به‌ویژه شهرهایی از قبیل قم و مشهد.
- سطح‌بندی شهرهای کشور و جلوگیری از افزایش و گسترش بی‌رویه کلان‌شهرها.

۱-۲-۳- سیاست‌های کلی نظام در اقتصاد مقاومتی

- محور قرار دادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار، تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد، ایجاد بستر رقابت بین مناطق و استان‌ها و به کارگیری ظرفیت و قابلیت‌های متنوع در جغرافیای مزیت‌های مناطق کشور.
- توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به‌منظور انتقال فناوری‌های پیشرفته، گسترش و تسهیل تولید، صادرات کالا، خدمات، تأمین نیازهای ضروری و منابع مالی از خارج.

۱-۲-۴- سیاست‌های کلی نظام در امور پدافند غیرعامل

- رعایت اصول و ضوابط پدافند غیرعامل از قبیل انتخاب عرصه ایمن، پراکنده‌سازی یا تجمیع حسب مورد، حساسیت‌زدایی، اختفاء، استتار، فریب دشمن و ایمن‌سازی نسبت به مراکز جمعیتی و حائز اهمیت، به‌ویژه در طرح‌های آمایش سرزمینی و طرح‌های توسعه آینده کشور.
- طبقه‌بندی مراکز، اماکن و تأسیسات حائز اهمیت به حیاتی، حساس و مهم و روزآمد کردن آن در صورت لزوم.
- تهیه و اجرای طرح‌های پدافند غیرعامل (با رعایت اصل هزینه-فایده) در مورد مراکز، اماکن و تأسیسات حائز اهمیت (نظامی و غیرنظامی) موجود و در دست اجرا بر اساس اولویت‌بندی و امکانات حداکثر تا پایان برنامه ششم و تأمین اعتبار مورد نیاز.
- دو یا چندمنظوره کردن مستحذات، تأسیسات و شبکه‌های ارتباطی و مواصلاتی در جهت بهره‌گیری پدافندی از طرح‌های عمرانی، به‌ویژه در مناطق مرزی و حساس کشور.
- ممانعت از ایجاد تأسیسات پرخطر در مراکز جمعیتی و بیرون بردن این‌گونه تأسیسات از شهرها و پیش‌بینی تمهیدات ایمنی برای آن دسته از تأسیساتی که وجود آنها الزامی است و ممانعت از ایجاد مراکز جمعیتی در اطراف تأسیسات پرخطر با تعیین حریم لازم.

۱-۲-۵- سیاست‌های کلی نظام در امور در امور مسکن

- مدیریت زمین برای تأمین مسکن و توسعه شهر و روستا در چارچوب استعداد اراضی، سیاست‌ها و ضوابط شهرسازی، طرح‌های توسعه و عمران کشور و ایجاد و توسعه شهرهای جدید.
- احیای بافت‌های فرسوده شهری و روستایی از طریق روش‌های کارآمد.
- برنامه‌ریزی دولت در جهت تأمین مسکن گروه‌های کم‌درآمد، نیازمند و حمایت از ایجاد و تقویت مؤسسات خیریه و ابتکارهای مردمی برای تأمین مسکن اقشار محروم.
- برنامه‌ریزی جامع برای بهبود وضعیت مسکن روستایی با اولویت مناطق آسیب‌پذیر از سوانح طبیعی و متناسب با ویژگی‌های بومی.
- حمایت از تولید طرح‌های انبوه و صنعتی مسکن.

۱-۳- جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین

جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین در جلسه شورای عالی آمایش سرزمین در مورخ ۱۳۹۶/۵/۲ به استناد ماده ۳۲ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه تصویب شد. جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین مجموعه‌ای از رویکردها، رهنمودها و سیاست‌هایی است که رعایت آنها منجر به تحقق تصویر درازمدت سازمان فضایی مطلوب توسعه می‌شود. از آنجاکه این تصویر، بازتاب سرزمینی چشم‌انداز ملی، در چهارچوب اصول آمایش سرزمین است، لذا این سند نقشی بسیار مهم و تأثیرگذار در تحقق اهداف چشم‌انداز ایفا می‌کند.

با در نظر گرفتن سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغیه مقام معظم رهبری مبنی بر تعامل و همکاری با کشورهای منطقه و جهان، به‌ویژه حوزه تمدن ایرانی اسلامی با تقویت نقش‌آفرینی سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی کشور در جهت منافع ملی یا مشترک و همچنین روند رو به افزایش تغییرات اقلیمی و به‌طور کلی تحولات گسترده‌ای که طی ده سال گذشته در سطوح ملی و بین‌المللی اتفاق افتاده است، لزوم بازنگری در اولین سند ضوابط ملی آمایش (مصوب سال ۱۳۸۳) مطرح شد. این بازنگری نه‌تنها شامل مضامین ضوابط است؛ بلکه ساختار، روش‌ها و رویه‌های تدوین آنها را نیز دربر می‌گیرد. خاطرنشان می‌سازد رعایت مؤلفه‌های چهارگانه آمایش سرزمین، یعنی جامع‌نگری، کل‌گرایی، دوراندیشی و توجه به جغرافیای سرزمینی به عنوان عوامل تعیین‌کننده در بیان فراهی این سند در سطح راهبردی و کلان مطرح بوده و از ورود به مضامین جزئی‌تر و نتیجه‌گیری‌های مکانی خارج از حیطه آمایش، اجتناب شده است.

فرازهای این سند مجموعه‌ای از بایدها و نبایدها است که الگوی اسکان جمعیت، ساختار فضایی فعالیت‌ها و چگونگی شکل‌بندی، بسط و گسترش شبکه‌های زیربنایی را متناسب با اهداف و الزامات اسناد پایه مذکور، تبیین می‌نماید. از این‌رو مراعات آنها در تمامی مداخلات فضایی بخش دولتی و خصوصی الزامی است.

- ماده ۱: جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین در راستای توسعه و بالندگی اقتصادی، پیشرفت، اقتدار همه‌جانبه و پایدار کشور، تحقق اهداف سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ و نیل به سازمان فضایی مطلوب و مناسب کشور، در چارچوب اصول هشت‌گانه آمایش سرزمین (کارایی و بازدهی اقتصادی، وحدت و یکپارچگی سرزمین، گسترش عدالت اجتماعی و تعادل‌های منطقه‌ای، حفاظت محیط‌زیست و احیای منابع طبیعی، حفظ هویت اسلامی ایرانی و حراست از میراث فرهنگی، تسهیل و تنظیم روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور و رفع محرومیت‌ها به‌خصوص در مناطق روستایی کشور و ملاحظات امنیتی، دفاعی و پدافند غیرعامل)، مشتمل بر موارد زیر است:
- ۱- رعایت تناسب بین نیازهای استقرار فعالیت در یک قلمرو با امکانات و قابلیت‌های آن و رعایت مقیاس مناسب اقتصادی برای فعالیت در یک مکان با توجه به ظرفیت و کشش بازارهای داخلی و خارجی.
  - ۲- افزایش همگرایی و تقویت هویت ملی در طراحی و اجرای طرح‌های ملی و منطقه‌ای و تخصصی شدن عملکرد اقتصادی بر اساس قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی مناطق برای تقویت وابستگی‌های متقابل منطقه‌ای و یکپارچگی ملی و پرهیز از تنوع و گسترش انواع فعالیت‌ها در یک قلمرو جغرافیایی.
  - ۳- هماهنگ‌سازی، انتظام بخشی و کنترل اقدامات و فرایندهای توسعه‌ای بخش‌های مختلف اقتصادی.
  - ۴- بسترسازی، انجام ترتیبات نهادی و فراهم‌سازی الزامات مورد نیاز در قلمروهای سرزمینی به‌منظور ارتقاء سرمایه‌های اجتماعی، توسعه سرمایه‌های انسانی و پرورش انسان‌های بانگیزه، شاداب، متدین، وطن‌دوست، جمع‌گرا، نظم‌پذیر و قانون‌گرا به‌عنوان مهم‌ترین ارکان توسعه.
  - ۵- توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی در قلمرو سرزمین در راستای ایجاد تعادل بیشتر بین نیمه غربی و شمال غربی کشور و نیمه شرق و جنوب شرقی کشور بر مبنای کارایی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی و استفاده از ظرفیت‌ها با تأکید بر:
    - بندر چابهار؛ به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مراکز جمعیتی سواحل دریای عمان، بندر اقیانوسی بین‌المللی و برخوردار از عملکردهای مرتبط با صنایع دریایی، بازرگانی، انرژی، آموزش عالی و تحقیقات، گردشگری و شیلات.
    - بندر جاسک؛ به‌عنوان یک مرکز جمعیتی فعال در حوزه صادرات نفت، گاز و پتروشیمی، بازرگانی و گردشگری.
    - سایر قلمروهای اولویت‌دار سواحل مکران از جمله پسابندر، کنارک، زرآباد و سیریک و پسران‌های آن‌ها.

- ۵- اتخاذ تدابیر و تمهیدات لازم به منظور توسعه پایدار نواحی کویری و افزایش سطح جمعیت پذیری در این قلمرو با تکیه بر رونق بخشی به اقتصاد و استفاده بهینه از مزیت‌های نسبی (منابع معدنی، انرژی خورشیدی و گردشگری).
- ۶- ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد از طریق فراهم ساختن زیرساخت و تأسیسات مورد نیاز و افزایش سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی، به‌ویژه صنعتی و خدمات عمومی.
- ۷- اتخاذ سازوکارها و تمهیدات مهار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلان‌شهری به‌ویژه تهران و بازنگری طرح‌های توسعه کلان‌شهری کشور در چارچوب سیاست‌ها و سقف جمعیتی که تا شش ماه پس از تصویب این سند به پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه کشور با همکاری دستگاه‌ها و نهادهای ذی‌ربط به تصویب شورای عالی آمایش سرزمین می‌رسد.
- ۸- ساماندهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت در راستای استراتژی توزیع جمعیت و فعالیت در سرزمین از طریق:
- ۵- زمینه‌سازی به‌منظور تحول در اقتصاد روستاها و بازگرداندن رونق به اقتصاد روستایی (کشاورزی، دامداری، صنایع دستی و ...) در چارچوب مقتضیات و مزیت‌های محلی.
- ۶- تشویق سرمایه‌گذاری در طرح‌های اشتغال‌زا، توسعه ارائه خدمات عمومی، ارائه مشوق‌ها و تسهیلات متناسب با مقتضیات محلی در روستاها و شهرهای کوچک به‌منظور ماندگاری جمعیت در شهرهای کوچک و نواحی روستایی و کاهش روند مهاجرت به کلان‌شهرها و شهرهای پرتراکم.
- ۹- سازماندهی شبکه سکونتگاهی کشور با هدف ارتقاء بهره‌وری از سرزمین با ملاحظات زیست‌محیطی و کاهش مشکلات و چالش‌های موجود.
- ۱۰- به جهت لحاظ رویکردهایی چون گسترش حوزه نفوذ اقتصاد کشور در منطقه و محیط آسیای جنوب غربی، تحقق سازمان فضایی مطلوب توسعه کشور، مؤلفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارب جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب مراکز متعدد با اختیارات لازم، شبکه سکونتگاهی شهری کشور در سه لایه طبقه‌بندی می‌شود.
- ۱۱- لایه پیرامونی، شامل مراکز استان‌های مرزی کشور به‌عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی و اجتماعی با کشورهای واقع در عمق راهبردی اقتصادی و سیاسی آنها در خارج از مرزهای کشور.

- لایه مرکزی، شامل مراکز منتخب مناطق ۹ گانه به‌عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی کشور با جامعه بین‌المللی در حوزه‌های علم و فناوری، آموزش، تحقیق و توسعه، تبادلات کالا، خدمات و اطلاعات و گسترش کسب‌وکار با بازارهای جهانی.
- لایه میانی، شامل مراکز استان‌ها و شهرهای برخوردار از توانمندی و یا استقرار در موقعیت‌های مناسب نسبت به سایر مناطق شهری و روستایی به‌عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین این مراکز با حوزه نفوذ خود، با سایر مراکز منتخب لایه میانی و نیز با لایه مرکزی فعالیت می‌کنند.
- تمام شهرهای لایه‌های سه‌گانه متناسب با نقش و مأموریت خود مشمول اصلاحات لازم برای ارتقاء عملکردی و زیرساختی گردیده و برخوردار از نهادهای لازم برای ارائه خدمات و تسهیل گسترش تولیدات کالا، خدمات و اطلاعات و ارتقاء فناوری و مهارت‌های کسب‌وکار در درون مرزهای کشور می‌شوند.
- ۱۱- تقویت و سازماندهی سکونتگاه‌ها و عرصه‌های روستایی با هدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی و تقویت زنجیره‌های ارزش با تأکید بر استقرار صنایع کوچک و اشتغال‌زا.
- ۱۲- انتظام بخشی به فرایندها و رویه‌های تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر با هدف ماندگاری جمعیت مولد در روستاها و حفظ و بهره‌وری از اراضی قابل کشت.
- ۱۳- تقویت زمینه‌های اسکان جمعیت بیشتر و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در جزایر خلیج فارس با تأکید بر تقسیم کار متناسب با ظرفیت‌ها و توان محیطی، بازآرایی تعاملات با قلمروهای خشکی مجاور و تمهید ترتیبات توسعه پایدار و متوازن در آن‌ها، به‌ویژه در جزایر راهبردی.
- ۱۴- ممنوعیت تغییر کاربری زمین خارج از برنامه‌ها و طرح‌های مصوب و مغایر با ملاحظات زیست‌محیطی از طریق اتخاذ تدابیر، ضوابط و مقررات و سازوکارهای نظارتی مؤثر و کارآمد و بازنگری ضوابط و معیارهای تغییر کاربری اراضی متناسب با ویژگی‌های بوم‌شناختی هر قلمرو.
- ۱۵- ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی پیرامون شهرها، به‌ویژه کلان‌شهرها.
- ۱۶- فراهم‌سازی زمینه‌ها، امکانات و زیرساخت‌های مورد نیاز به‌منظور ایفای نقش مؤثر ترانزیتی کشور در منطقه، به‌ویژه محیط آسیای جنوب غربی و استفاده بهینه از مزیت موقعیت منطقه‌ای کشور به‌عنوان مرکز مبادله (HUB) کالا، خدمات، مسافر، انرژی و اطلاعات.
- ۱۷- فراهم‌سازی زمینه‌های توسعه همه‌جانبه و تقویت زیرساخت‌ها و شبکه‌های زیربنایی با اولویت نواحی شرقی و جنوبی کشور به‌منظور ایجاد توازن و تعادل منطقه‌ای.
- ۱۸- توسعه، تجهیز، ارتقاء و اصلاح ساختار فضایی شبکه ریلی کشور با رویکرد:

- برقراری یا تقویت اتصال شبکه ریلی کشور به خطوط ریلی بین‌المللی.
- ۱۹- توسعه و تجهیز محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل‌ونقل بین‌المللی (جاده‌ای) شمال- جنوب و شرقی- غربی کشور با تأکید بر تمرکززدایی از تهران، با اولویت مسیرهای منتهی به دروازه‌های اقتصادی آبی و زمینی کشور.
- ۲۰- توسعه، تجهیز، تقویت و سطح‌بندی بنادر کشور در سواحل دریای خزر، خلیج فارس و دریای عمان متناسب با ارتباطات بین‌المللی با کشورهای همسایه و هدف و استفاده بهینه از مزیت‌های ساحلی کشور.
- ۲۱- تقویت و ساماندهی بنادر و اسکله‌های صیادی در سواحل کشور با هدف ارتقای بهره‌وری و حفاظت فعال از ذخایر ارزشمند دریایی.
- ۲۲- توسعه، تجهیز و تقویت شبکه حمل‌ونقل هوایی کشور از طریق:
- تقویت نقش کشور به‌عنوان کریدور و ترانزیت هوایی؛
  - توسعه و تجهیز فرودگاه امام به‌عنوان هاب (HUB) ترانزیت هوایی در سطح بین‌المللی؛
  - ارتقای سطح عملکردی فرودگاه‌های شهرهای منتخب مرکزی لایه پیرامونی به‌منظور پشتیبانی از ایفای نقش فراملی آنها.
- ۲۳- فراهم‌سازی بسترهای مورد نیاز برای توسعه شبکه ارتباطات و انتقال داده از طریق:
- تعمیم، گسترش و توزیع شبکه‌های ارتباطات و فناوری اطلاعات در سراسر کشور با توجه به ویژگی‌های کمی و کیفی جمعیت مناطق مختلف، فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و استقرار متوازن و متعادل آن در پهنه سرزمین؛
  - احداث، توسعه و تجهیز زیرساخت‌های مورد نیاز انتقال و ترانزیت اطلاعات در مقیاس بین‌المللی از طریق ایجاد خدمات هاب (HUB) منطقه‌ای و بین‌المللی اطلاعات.
- ۲۴- توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و خدماتی گردشگری با هدف تسهیل دسترسی و استفاده از اماکن، ابنیه و محوطه‌های با ارزش تاریخی ثبت جهانی و ثبت ملی شده و قطب‌ها و مناطق نمونه گردشگری (از جنبه میراث فرهنگی و طبیعی).
- ۲۵- اولویت برداشت از میادین مشترک نفت و گاز، از جمله:
- مرز جنوبی (با کشورهای کویت، امارات، عربستان سعودی و قطر، به‌ویژه در حوزه مشترک پارس جنوبی)؛
  - مرز غربی (با کشور عراق)؛

- مرز شمالی (با کشورهای ترکمنستان و آذربایجان).
- ۲۶- تنوع بخشی در منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر (به‌ویژه بادی و خورشیدی) در تولید و تأمین بهینه انرژی هر منطقه از کشور متناسب با ظرفیت هر منطقه.
- ۲۷- ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی (نفت، گاز، پتروشیمی و انرژی‌های نو) در مناطق دارای قابلیت با اولویت مناطق کمتر توسعه یافته.
- ۲۸- اعمال مدیریت یکپارچه بر منابع آب.
- ۲۹- ممنوعیت برداشت بی‌رویه و ناپایدار از منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی کشور.
- ۳۰- مهار آب‌های مرزی و مدیریت کارآمد و بهینه آب‌های ورودی و خروجی کشور.
- ۳۱- رعایت نیازهای پایه زیست‌محیطی رودخانه‌ها، تالاب‌ها، دریاچه‌ها، بر اساس میزان تجدیدشوندگی آب و ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز در مهار و کنترل آب‌های سطحی کشور.
- ۳۲- تأمین آب مورد نیاز توسعه فعالیت‌های جدید در قلمروهای راهبردی با استفاده از روش‌های جدید از جمله از طریق نمک‌زدایی از آب دریا با اولویت سواحل دریای عمان (سواحل مکران) و نقاط واقع در پسرکرانه سواحل جنوبی کشور با در نظرگیری ملاحظات اکولوژیکی لازم و حفاظت از اکوسیستم دریا.
- ۳۳- توجه به محدودیت منابع آب در جانمایی و استقرار فعالیت‌های اقتصادی آب‌بر در قلمروهای مختلف کشور.
- ۳۴- رعایت ملاحظات ژئوپلیتیکی و اکولوژیکی در طرح‌های استحصال، تأمین، انتقال، توزیع و مصرف آب در سطوح فراملی، ملی، منطقه‌ای و محلی.
- ۳۵- افزایش تراز مثبت آب مجازی در تجارت کالا.
- ۳۶- بازنگری و تجدیدنظر در تخصیص آب از سدها به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها در پایین دست و حفظ حقایق‌های زیست‌محیطی رودخانه‌ها و تالاب‌ها.
- ۳۷- کاهش نسبت حجم آب مصرفی کل کشور به حجم منابع آب تجدیدشونده متناسب با ظرفیت هر منطقه.
- ۳۸- استفاده بهینه از دیپلماسی به‌منظور تأمین و تضمین پایداری دریافت آب از منابع برون مرزی با ملاحظه فرصت‌ها و تهدیدهای ژئوپلیتیکی.
- ۳۹- ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخوان‌داری و شبکه‌های آبیاری و زهکشی پایین دست.
- ۴۰- سازماندهی بخش کشاورزی در پهنه سرزمین به‌منظور ایجاد تحول متناسب با مقتضیات اقلیمی، ارتقاء بهره‌وری و تأمین امنیت غذایی.

- ۴۱- تدوین الگوهای بهینه کشت در دشت‌ها (واحدهای هیدرولوژیکی) با تأکید بر ارزش اقتصادی آب.
- ۴۲- ارتقای بهره‌وری آب و به‌کارگیری روش‌های مناسب با آبیاری متناسب با شرایط اقلیمی و منطقه‌ای در راستای صرفه‌جویی و استفاده بهینه از منابع آب با توجه به محدودیت‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی.
- ۴۳- حفاظت، پیشگیری و کاهش آلودگی و فرسایش خاک و تغذیه آبخوان‌ها با اجرای عملیات آبخیزداری و آبخوان‌داری در حوضه‌های آبخیز کشور.
- ۴۴- محدودیت کشت محصولات با نیاز آبی بالا در فضاها با جایگزینی در موارد ممکن از طریق کشت گلخانه‌ها.
- ۴۵- مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری بهینه از منابع پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی).
- ۴۶- ایجاد و توسعه مجتمع‌های کشت و صنعت متناسب با قابلیت‌های قلمروهای مختلف کشور.
- ۴۷- ساماندهی روابط بین بخش کشاورزی و صنعت متناسب با نیازهای پسمین و پیشین بخش کشاورزی و مقتضیات سرزمینی.
- ۴۸- گسترش زمینه‌های توسعه کشت‌های فراسرزمینی ایران در کشورهایی دیگر که قلمروهای مستعد کشاورزی دارند.
- ۴۹- توسعه، حفاظت و احیاء جنگل‌ها و مراتع کشور.
- ۵۰- توسعه پرورش و صید آبزیان در آب‌های دور و سرزمینی.
- ۵۱- ارتقاء سطح تعاملات و همکاری‌های دو یا چندجانبه با کشورهای منطقه به منظور حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی و مقابله با آثار منتج از تغییرات اقلیمی و ریزگردها در چارچوب تفاهم‌نامه‌ها، معاهده‌ها، کنوانسیون‌ها، موافقت‌نامه‌ها و پیمان‌های منطقه‌ای.
- ۵۲- الزام به رعایت ملاحظات زیست‌محیطی (توان اکولوژیک و ظرفیت تحمل محیط‌زیست) در استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در پهنه سرزمین.
- ۵۳- حفاظت از تنوع زیستی و حفظ ذخایر ژنتیکی و زمینه‌سازی برای بهره‌مندی جوامع محلی از آن در زمینه‌هایی مانند گردشگری طبیعی
- ۵۴- بیابان‌زدایی، جلوگیری از بیابان‌زدایی و تثبیت شن‌های روان و مهار کانون‌های شکل‌دهنده ریزگردها با اولویت مناطق بحرانی و بهره‌گیری از توسعه پوشش گیاهی متناسب با مقتضیات محلی.
- ۵۵- شناسایی و ایجاد خوشه‌های صنعتی با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و تکمیل زنجیره ارزش فعالیت‌های مبتنی بر منابع در قلمروهای جغرافیایی.

- ۵۶- توسعه صنایع دریایی و تعمیر و خدمات وسایط حمل‌ونقل دریایی در جوار بنادر اصلی با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی.
- ۵۷- ساماندهی مجتمع‌های صنعتی اعم از شهرک‌ها و نواحی صنعتی در پهنه سرزمین متناسب با مقتضیات و ظرفیت‌های هر یک از قلمروهای جغرافیایی.
- ۵۸- توسعه و ساماندهی مجدد فعالیت‌های صنعتی پایه و آب‌بر از جمله صنایع فلزات اساسی و پالایشگاهی و پتروشیمی (به‌ویژه صنایع بالادستی) دارای اولویت سرمایه‌گذاری مبتنی بر الزامات محدودیت منابع آب، تأمین خوراک مورد نیاز و تأمین ملاحظات دفاعی، امنیتی و پدافند غیرعامل با تأکید بر استقرار آنها در سواحل خلیج فارس، به‌ویژه دریای عمان پس از انجام ارزیابی راهبردی زیست‌محیطی.
- ۵۹- توسعه صنایع تولیدکننده کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه، به‌ویژه محیط آسیای جنوب غربی با اولویت استقرار در استان‌های مرزی مرتبط.
- ۶۰- استقرار صنایع فراوری اولیه منابع معدنی در جوار ذخایر معدنی، استقرار صنایع واسطه‌ای و سرمایه‌ای در مکان مناسب و استقرار صنایع مصرفی متناسب با موقعیت مکانی بازارهای نهاده و محصول.
- ۶۱- توسعه صنایع مبتنی بر فناوری‌های نوین و برتر در مراکز راهبری مناطق ۹ گانه بر اساس مزیت‌های نسبی و رقابتی.
- ۶۲- تحول در کارکرد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به قطب پردازش صادرات، جذب سرمایه و تکنولوژی، ارتقاء پیوند منطقه با اقتصاد استان، تبدیل آن‌ها به پیشران توسعه اقتصادی قلمروهای سرزمینی و پیشرو در توسعه ملی.
- ۶۳- ایجاد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی جدید در پهنه سرزمین صرفاً بر اساس مطالعات آمایش سرزمین.
- ۶۴- توسعه و تجهیز باراندازهای بین‌المللی، ملی و منطقه‌ای و بنادر خشک در کشور با هدف پشتیبانی توسعه بازرگانی و امور تولیدی در نقاط دور از ساحل و ایجاد تحرک در اقتصاد نواحی پیرامونی بر اساس فهرست مورد تصویب شورای عالی آمایش سرزمین.
- ۶۵- توسعه و تقویت قطب‌های علمی- دانشگاهی در شهرهای منتخب باهدف ایجاد مرکزیت آموزشی در میان کشورهای همجوار و تربیت و پرورش نیروی انسانی مورد نیاز برای توسعه.
- ۶۶- توسعه فعالیت‌های پارک‌ها، مراکز رشد، کریدورهای علم و فن‌آوری و مراکز تخصصی ICT فناوری اطلاعات و ارتباطات در سرزمین متناسب با موقعیت تخصصی عملکرد هر قلمرو.
- ۶۷- توسعه آموزش فنی حرفه‌ای و مهارت‌آموزی متناسب با عملکرد تخصصی هر قلمرو به‌ویژه در نواحی مرزی و حاشیه شهرها با هدف زمینه‌سازی برای توسعه مشاغل متناسب با مقتضیات محلی و کاهش مهاجرت‌ها.

- ۶۸- استفاده از ترکیب صنایع، کریدورهای فناوری اطلاعات، مراکز تحقیق و توسعه و نیروی انسانی دانش‌آموخته برای برپایی قلمروهای اسکان جمعیت.
- ۶۹- توزیع جغرافیایی و ساماندهی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی در سطح کشور و جذب دانشجویان بر اساس مقتضیات و اولویت‌های توسعه ملی، منطقه‌ای و استانی و کارویژه‌های هر منطقه.
- ۷۰- تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور به‌ویژه در کلان‌شهرها با محدود نمودن توسعه کمی سطوح پایین آموزش عالی به نفع سطوح بالاتر (تحصیلات تکمیلی) و ارتقای سطح کیفی آموزش عالی و مراکز پژوهشی و فناوری آنها برای توسعه همکاری‌های علمی بین‌المللی و ایفای نقش واسط بین کشورهای منطقه و کشورهای پیشرفته علمی.
- ۷۱- طراحی و ساخت فضاهای تربیتی متناسب با اقتضات برنامه درسی، استانداردهای تربیتی، تحولات جمعیتی، اصول شهرسازی و معماری و شرایط اقلیمی.
- ۷۲- الزام به تهیه پیوست نیازمندی‌های نیروی انسانی برای طرح‌های توسعه‌ای، خدماتی و تولیدی عمده برای تعیین نیازهای آموزشی آن در منطقه.
- ۷۳- مأموریت‌گرا شدن دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی و پژوهشی متناسب با فعالیت‌های محل استقرار و حوزه عملکردی آن در سطوح بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای و استانی.
- ۷۴- دسترسی عادلانه به خدمات سلامت در کشور از طریق طرح‌ریزی شبکه بهداشت و درمان مبتنی بر سطح‌بندی ارائه خدمات در پهنه سرزمین.
- ۷۵- توسعه و تجهیز مراکز گردشگری سلامت در کشور و تبدیل ایران به قطب پزشکی منطقه آسیای جنوب غربی و جهان اسلام از طریق ایجاد مراکز درمانی تجهیز شده و روزآمد و رونق بخشی به گردشگری سلامت و پزشکی در مناطق و شهرهای دارای قابلیت.
- ۷۶- توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در نواحی مختلف کشور و زمینه‌سازی تحقق عدالت فراگیر در پهنه سرزمین، کاهش فقر، نابرابری و آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر توانمندسازی و حداکثر استفاده از مشارکت مردم.
- ۷۷- صیانت و استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و جاذبه‌های طبیعی، تاریخی، مذهبی، فرهنگی، علمی، ورزشی و سلامت در هر منطقه برای رونق و ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی و دستیابی به سهم مناسب در اقتصاد بین‌المللی.
- ۷۸- توسعه و آبادانی نواحی مرزی و جهت‌دهی سرمایه‌گذاری‌های ملی اعم از دولتی و غیردولتی به نواحی مرزی و رونق بخشی به صنعت گردشگری و بازرگانی بر اساس مزیت‌های نسبی و رقابتی با تأکید بر تقویت همگرایی‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی.

۷۹- تأمین همه‌جانبه و حداکثری منافع ملی و حقوق سرزمینی کشور در قلمروهای پیرامونی از طریق فراهم‌سازی زیرساخت‌های مورد نیاز و پیگیری ترتیبات دیپلماتیک و حقوقی لازم.

۸۰- رعایت ملاحظات امنیتی، دفاعی و پدافند غیرعامل کشور در ساخت، توسعه و توزیع زیرساخت‌ها در کشور متناسب با مؤلفه‌های جغرافیای سیاسی قلمروهای سرزمینی.

۸۱- استفاده مناسب از جغرافیای طبیعی و خصوصیات ژئومورفولوژیک قلمروهای سرزمینی در ارتقاء امنیت و پدافند غیرعامل استقرار صنایع و طرح‌های حیاتی، حساس و مهم.

۸۲- عدم استقرار صنایع پرخطر (مطابق تعاریف شورای عالی امنیت ملی) در محدوده سکونتگاه‌ها و رعایت حریم‌های ایمنی و امنیتی مورد نیاز.

۸۳- تقویت انسجام ملی و ارتقاء هویت اسلامی- ایرانی اقوام مختلف و مشارکت آنان در اداره امور، توسعه و امنیت مناطق مختلف کشور.

۸۴- تقویت پیوندهای مناطق مرزی با داخل کشور با رویکرد وحدت و یکپارچگی اجتماعی و ارتقاء سرمایه‌های اجتماعی ملی در پهنه سرزمین.

ماده ۲: سازمان برنامه و بودجه کشور با همکاری و تعامل با دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط تا یک سال پس از تصویب این سند، نسبت به تدوین اسناد و دستورالعمل‌های اجرایی، نظارتی و شاخص‌های ارزیابی عملکرد مورد نیاز با هدف بسترسازی برای تحقق این سند و نهادینه‌سازی آن‌ها در فرایندهای توسعه‌ای ملی و منطقه‌ای اقدام نماید.

ماده ۳: تمامی دستگاه‌های اجرایی ملی و استانی کشور مکلفند به‌منظور بهره‌برداری در مطالعات، تصمیم‌گیری و رصد توسعه سرزمینی نسبت به نصب و راه‌اندازی سامانه ارزیابی توسعه و رصد آمایش (ساترا) اقدام نمایند. سازمان برنامه و بودجه کشور مکلف است با تجمیع سامانه‌های ملی و استانی روند تغییرات منابع طبیعی، جمعیت، فعالیت و تحولات در سازمان فضایی کشور را از طریق این سامانه رصد نموده و گزارش‌های لازم آن را در اختیار شورای عالی آمایش سرزمین و دیگر مراجع ذیصلاح قرار خواهد داد.

ماده ۴: تمامی دستگاه‌های اجرایی ملی و استانی مکلف به رعایت جهت‌گیری ملی آمایش سرزمین می‌باشند. سازمان برنامه و بودجه کشور مکلف است ضمن نظارت مستمر، کارا و اثربخش بر حسن اجرای این سند، گزارش عملکرد سالانه را به شورای عالی آمایش سرزمین ارائه نماید.

در میان جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین، مواردی که با نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت ارتباط دارد استخراج شدند که به‌عنوان اهداف بخش نظام سکونتگاهی مستخرج از اسناد فرادست مد نظر قرار گیرند. این موارد عبارتند از:

- رعایت تناسب بین نیازهای استقرار فعالیت در یک قلمرو با امکانات و قابلیت‌های آن و رعایت مقیاس مناسب اقتصادی برای فعالیت در یک مکان با توجه به ظرفیت و کشش بازارهای داخلی و خارجی.
- افزایش همگرایی و تقویت هویت ملی در طراحی و اجرای طرح‌های ملی و منطقه‌ای و تخصصی شدن عملکرد اقتصادی بر اساس قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی مناطق برای تقویت وابستگی‌های متقابل منطقه‌ای و یکپارچگی ملی و پرهیز از تنوع و گسترش همه نوع فعالیت‌ها در یک قلمرو جغرافیایی.
- توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی در قلمرو سرزمین در راستای ایجاد تعادل بیشتر بین نیمه غربی و شمال غربی کشور و نیمه شرق و جنوب شرقی بر مبنای کارایی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی و استفاده از ظرفیت‌ها با تأکید بر:
  - بندر چابهار؛ به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مراکز جمعیتی سواحل دریای عمان، بندر اقیانوسی بین‌المللی و برخوردار از عملکردهای مرتبط با صنایع دریایی، بازرگانی، انرژی، آموزش عالی و تحقیقات، گردشگری و شیلات.
  - بندر جاسک؛ به‌عنوان یک مرکز جمعیتی فعال در حوزه صادرات نفت، گاز و پتروشیمی، بازرگانی و گردشگری.
  - سایر قلمروهای اولویت‌دار سواحل مکران از جمله پسابندر، کنارک، زرآباد و سیریک و پس‌کرانه‌های آنها.
- اتخاذ تدابیر و تمهیدات لازم به‌منظور توسعه پایدار نواحی کویری و افزایش سطح جمعیت‌پذیری در این قلمروها با تکیه بر رونق‌بخشی به اقتصاد و استفاده بهینه از مزیت‌های نسبی (منابع معدنی، انرژی خورشیدی و گردشگری).
- ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد از طریق فراهم ساختن زیرساخت‌ها و تأسیسات موردنیاز و افزایش سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی به‌ویژه صنعتی و خدمات عمومی.
- اتخاذ ساز و کارها و تمهیدات مهار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلان‌شهری به‌ویژه تهران و بازرگاری طرح‌های توسعه کلان‌شهری کشور در چارچوب سیاست‌ها و سقف جمعیتی که تا شش ماه پس از تصویب این سند به پیشنهاد سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور با همکاری دستگاه‌ها و تهادهای ذی‌ربط به تصویب شورای عالی آمایش سرزمین می‌رسد.
- ساماندهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت در راستای استراتژی توزیع جمعیت و فعالیت در سرزمین از طریق:

-
- زمینه‌سازی به‌منظور تحول در اقتصاد روستاها و بازگرداندن رونق به اقتصاد روستایی (کشاورزی، دامداری، صنایع دستی و ...) در چارچوب مقتضیات و مزیت‌های محلی.
  - تشویق سرمایه‌گذاری در طرح‌های اشتغال‌زا، توسعه ارائه خدمات عمومی و ارائه مشوق‌ها و تسهیلات متناسب با مقتضیات محلی در روستاها و شهرهای کوچک به‌منظور ماندگاری جمعیت در شهرهای کوچک و نواحی روستایی و کاهش روند مهاجرت به کلان‌شهرها و شهرهای پرتراکم.
  - سازماندهی شبکه سکونتگاهی کشور با هدف ارتقاء بهره‌وری از سرزمین با ملاحظات زیست‌محیطی و کاهش مشکلات و چالش‌های موجود.
  - به جهت لحاظ رویکردهایی چون گسترش حوزه نفوذ اقتصاد کشور در منطقه و محیط آسیای جنوب غربی، تحقق سازمان فضایی مطلوب توسعه کشور، مؤلفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارب جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب مراکز متعدد با اختیارات لازم، شبکه سکونتگاهی شهری کشور در سه لایه طبقه‌بندی می‌شود.
  - لایه پیرامونی:** شامل مراکز استان‌های مرزی کشور به‌عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی و اجتماعی با کشورهای واقع در عمق راهبردی اقتصادی و سیاسی آنها در خارج از مرزهای کشور.
  - لایه مرکزی:** شامل مراکز منتخب مناطق ۹ گانه به‌عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی کشور با جامعه بین‌المللی در حوزه‌های علم و فناوری، آموزش، تحقیق و توسعه، تبادلات کالا، خدمات و اطلاعات و گسترش کسب‌وکار با بازارهای جهانی.
  - لایه میانی:** شامل مراکز استان‌ها و شهرهای برخوردار از توانمندی و یا استقرار در موقعیت‌های مناسب نسبت به سایر مناطق شهری و روستایی به‌عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین این مراکز با حوزه نفوذ خود، با سایر مراکز منتخب لایه میانی و نیز با لایه مرکزی فعالیت می‌نمایند.
  - تقویت و سازماندهی سکونتگاه‌ها و عرصه‌های روستایی با هدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی و تقویت زنجیره‌های ارزش با تأکید بر استقرار صنایع کوچک و اشتغال‌زا.
  - انتظام‌بخشی به فرایندها و رویه‌های تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر با هدف ماندگاری جمعیت مولد در روستاها و حفظ و بهره‌وری از اراضی قابل کشت.
  - تقویت زمینه‌های اسکان جمعیت بیشتر و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در جزایر خلیج فارس با تأکید بر تقسیم کار متناسب با ظرفیت‌ها و توان محیطی، بازآرایی تعاملات با قلمروهای خشکی مجاور و تمهید ترتیبات توسعه پایدار و متوازن در آنها به‌ویژه در جزایر راهبردی.
-

- ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی پیرامون شهرها، به‌ویژه کلان‌شهرها.
- فراهم‌سازی زمینه‌ها، امکانات و زیرساخت‌های مورد نیاز به‌منظور ایفای نقش مؤثر ترانزیتی کشور در منطقه به‌ویژه محیط آسیای جنوب غربی و استفاده بهینه از مزیت موقعیت منطقه‌ای کشور به‌عنوان مرکز مبادله (HUB) کالا، خدمات، مسافر، انرژی و اطلاعات.
- فراهم‌سازی زمینه‌های توسعه همه‌جانبه و تقویت زیرساخت‌ها و شبکه‌های زیربنایی با اولویت نواحی شرقی و جنوبی کشور به‌منظور ایجاد توازن و تعادل منطقه‌ای.
- توسعه، تجهیز، ارتقاء و اصلاح ساختار فضایی شبکه ریلی کشور با رویکرد:
  - تحول در ساختار فضایی ریلی کشور به شبکه‌ای با تأکید بر اتصال سه لایه سکونتگاهی (موضوع بند ۱۰)؛
  - برقراری یا تقویت اتصال شبکه ریلی کشور به خطوط ریلی بین‌المللی.
- توسعه و تجهیز محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل‌ونقل بین‌المللی (جاده‌ای) شمال - جنوب و شرقی - غربی کشور با تأکید بر تمرکززدایی از تهران، با اولویت مسیرهای منتهی به دروازه‌های اقتصادی آبی و زمینی کشور.
- توسعه، تجهیز، تقویت و سطح‌بندی بنادر کشور در سواحل دریای خزر، خلیج فارس و دریای عمان متناسب با ارتباطات بین‌المللی با کشورهای همسایه و هدف و استفاده بهینه از مزیت‌های ساحلی کشور.
- توسعه و آبادانی نواحی مرزی و جهت‌دهی سرمایه‌گذاری‌های ملی اعم از دولتی و غیردولتی به نواحی مرزی و رونق‌بخشی به صنعت گردشگری و بازرگانی بر اساس مزیت‌های نسبی و رقابتی با تأکید بر تقویت همگرایی‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی.

۱-۴- الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت

الگوی پایه، چارچوب الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و معرف سیر کلی تحولات مطلوب ایران در عرصه فکر، علم، معنویت و زندگی به سوی تمدن نوین اسلامی ایرانی در نیم‌قرن آینده است. این الگو با مشارکت گسترده متفکران و صاحب‌نظران ایرانی و بر اساس جهان‌بینی و اصول اسلامی و ارزش‌های انقلاب اسلامی و با توجه به مقتضیات اجتماعی، اقلیمی و میراث فرهنگی ایران، بر طبق روش‌های علمی و با استفاده از دستاوردهای بشری و مطالعه آینده‌پژوهانه تحولات جهانی طراحی شده و شامل مبانی، آرمان‌ها، رسالت، افق و تدابیر است. مبانی، اهم پیش‌فرض‌های اسلامی، فلسفی و علمی جهان‌شمول معطوف به پیشرفت را ارائه می‌دهد. آرمان‌ها، ارزش‌های فرازمانی - فرامکانی جهت‌بخش پیشرفت است. مبانی و آرمان‌ها، وجه اسلامیت الگو را تضمین می‌کنند. رسالت، میثاق مشترک مردم و نظام جمهوری اسلامی ایران برای پیشرفت است. افق، آرمان‌های الگو را بر جامعه و زیست‌بوم ایران در نیم‌قرن آینده تصویر می‌کند و هدف‌های واقعی آحاد مردم، جامعه و حکومت ایران را در آن موعد معین می‌سازد. تدابیر، تصمیمات و اقدامات اساسی و بلندمدت برای حل مسائل مهم کشور و شکوفا ساختن قابلیت‌های ماندگار ملی به‌منظور رسیدن به افق است. این الگو با ایمان استوار و عزم راسخ و تلاش عظیم و مدبرانه مردم و مسئولان جمهوری اسلامی ایران اجرا خواهد شد.

تدابیر مهم الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به عنوان سند فرادست حوزه مطالعاتی نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت

- بسترسازی برای استقرار متعادل جمعیت و توازن منطقه‌ای در پهنه سرزمین بر مبنای آمایش ملی و تخصیص امکانات و تسهیل و تشویق سرمایه‌گذاری در بخش‌های اقتصادی و فرهنگی مناطق مختلف و توانمندسازی مناطق محروم با توجه به استعدادهای سرزمینی.

۱-۵- نظریه توسعه ملی مصوب شورای راهبری تدوین سند ملی آمایش سرزمین (مصوب ۱۳۹۷/۷/۱۴)

مطالعه آمایش سرزمین با توجه به وسعت، ویژگی و ماهیت آن نیازمند چارچوب فکری و مبنای نظری مشخصی است تا بر اساس آن روش‌شناسی و شیوه‌های مناسب تدوین اهداف بنیادین، طراحی چشم‌انداز توسعه فضایی و برنامه‌ریزی بر پایه سناریو و نیز درنهایت طرح و برنامه‌های آمایش اتخاذ و اجرایی گردد. قرار گرفتن در هر یک از مراحل رشد و توسعه، توجه به امر تولید، توزیع و توازن بین مؤلفه‌های رقابت‌پذیری، زیست‌پذیری و یا پایداری‌های محیطی از جمله مسائلی است که تبیین‌کننده رویکرد به‌کارگیری مبانی نظری مؤثر و کارآمد در تحقق اهداف بنیادین و دستیابی به چشم‌انداز خواهد بود. علاوه بر موارد فوق، رعایت اصول قانون اساسی نیز

در تدوین نظریه پایه توسعه باید مؤکداً مد نظر قرار گیرد. به همین جهت، نظریه توسعه ملی در تاریخ ۱۳۹۷/۷/۱۴ مورد تصویب شورای راهبری تدوین سند ملی آمایش سرزمین قرار گرفت.

۱-۵-۱- ویژگی و مباحث مورد تأکید توسعه پایدار

- بهبود جایگاه مردم به عنوان محور توسعه و تلاش در جهت برقراری زمینه‌های مشارکت، رفع نیازهای اولیه و اساسی آن‌ها با اولویت کمک به فقرا و تهی‌دستان.
- توجه به توسعه درونی در چارچوب محدودیت‌های منابع طبیعی.
- تلاش برای دستیابی به عدالت اجتماعی و برابری «درون‌نسلی» و «بین‌نسلی» و سعی در برقراری عدالت اقتصادی.
- هم‌راستایی بهبود محیط‌زیست و توسعه اقتصادی به عنوان پایه‌های مقوله توسعه پایدار، فراهم‌سازی محیط‌زیست سالم و جلوگیری از تخریب آن.

۱-۵-۲- گزاره‌های کلیدی نظریه توسعه ملی در حوزه نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت

- توزیع جمعیت و استقرار فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها.
- فراهم نمودن فضای مناسب مراکز زیست و فعالیت در مناطق مرزی و مناطق کم تراکم نیمه شرقی از طریق توسعه پایدار این مناطق،
- پیشرفت متوازن منطقه‌ای مبتنی بر تقسیم کار ملی همراه با بهبود مستمر متغیرهای کلان اقتصادی و پیوندهای بخشی- منطقه‌ای.

۱-۶-۱- سند چشم‌انداز بیست ساله ایران (سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴)

سند چشم‌انداز بیست ساله ایران، سندی جهت تبیین افقی برای توسعه ایران در زمینه‌های مختلف فرهنگی، علمی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی است که توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تدوین شده است. اجرای این چشم‌انداز از سال ۱۳۸۴ و در قالب چهار برنامه توسعه پنج ساله انجام می‌گیرد. سال ۱۴۰۴ خورشیدی (۲۰۲۵ میلادی) افق چشم‌انداز است.

۱-۶-۱- اهداف و چشم‌انداز

جامعه ایرانی در افق این چشم‌انداز چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت:

- توسعه‌یافته، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود و متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی با تأکید بر: مردم‌سالاری دینی، عدالت اجتماعی، آزادی‌های مشروع، حفظ کرامت و حقوق انسان‌ها و بهره‌مند از امنیت اجتماعی و قضایی؛
- برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فناوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی؛
- امن، مستقل و مقتدر با سامان دفاعی مبتنی بر بازاریابی همه‌جانبه و پیوستگی مردم و حکومت؛
- برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مند از محیط‌زیست مطلوب؛
- فعال، مسئولیت‌پذیر، ایثارگر، مؤمن، رضایت‌مند، برخوردار از وجدان کاری، انضباط روحیه تعاون و سازگاری اجتماعی، متعهد به انقلاب و نظام اسلامی و شکوفایی ایران و مفتخر به ایرانی بودن؛
- دست یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقاء نسبی سطح درآمد سرانه و رسیدن به اشتغال کامل؛
- الهام‌بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام با تحکیم الگوی مردم‌سالاری دینی، توسعه کارآمد، جامعه اخلاقی، نواندیشی و پویایی فکری و اجتماعی، تأثیرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای بر اساس تعالیم اسلامی و اندیشه‌های امام خمینی (ره)؛
- دارای تعامل سازنده و مؤثر با جهان بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت.

۱-۷- قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور

۱-۷-۱- ماده سی و دو قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور

تبصره ۴: دولت موظف است در برنامه‌ریزی‌های آمایش سرزمین همواره سیاست‌های خشکی و دریایی را توأمًا لحاظ نماید.

ب. در اجرای آمایش سرزمینی دولت مکلف است به‌منظور توسعه سواحل مکران (جنوب شرق کشور) جهت استقرار، ساماندهی، احداث زیرساخت‌های نظامی، فرهنگی و رفاهی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران اعتبارات لازم را در بودجه سالانه کشور لحاظ کند.

۱-۸- «ضوابط ملی آمایش سرزمین، مصوب ۱۳۸۳»

- کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پرتراکم کشور، به‌ویژه تهران و اصفهان و مهار روند رو به رشد جمعیت و فعالیت‌ها در این مناطق، از طریق دگرگونی ساختار فعالیت‌های صنعتی و خدماتی آنها در

- راستای افزایش سهم فعالیت‌های دانش پایه و زمینه‌سازی برای هدایت سرمایه‌گذاری‌های متمایل به این مناطق، به دیگر استان‌های کشور.
- تغییر نقش و عملکرد شهر تهران به عنوان مرکزی با عملکرد بین‌المللی و شهرهای اصفهان، مشهد، تبریز، شیراز، اهواز و کرمانشاه به عنوان مرکزی با عملکرد فراملی برای پوشش خدماتی در حوزه‌های جغرافیایی و یا عملکردی خاص.
- ایجاد شبکه‌های سازمان یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آنها به نحوی که بتوانند در سطوح منطقه تحت نفوذ خویش بخشی از وظایف شهرهای موضوع بند (۲) را به عهده گرفته و در راستای عدم تمرکز در یک تقسیم کار ملی و منطقه‌ای، مشارکت نمایند.
- زمینه‌سازی لازم برای استفاده حداکثر از ظرفیت‌ها و توان‌های مراکز جمعیتی کوچک و پراکنده (روستاها، روستا-شهرها، شهرهای کوچک) در حفظ و نگهداشت جمعیت و برقراری تعادل در الگوی استقرار جمعیت با متنوع‌سازی فعالیت‌ها، ایجاد اشتغال و افزایش نقش فعالیت‌های صنعتی و خدماتی قابل استقرار در این مراکز.
- ایجاد تعادل نسبی در توزیع و ترکیب جمعیت در سطح کشور با استفاده از ابزار استقرار فعالیت و زیرساخت‌ها و بهبود شرایط اقتصادی، اجتماعی و امنیتی در محور شرق، جنوب و مناطق کم‌جمعیت مرکزی و استقرار ارادی جمعیت در مناطق استراتژیک و کانون‌های دارای قابلیت توسعه، با توجه به توان محیطی عرصه‌ها و مناطق مختلف در این گونه بارگذاری‌های جمعیتی و فعالیتی.
- تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها، با تأکید بر ابعاد اجتماعی وظایف توسعه‌ای دولت در مناطق غربی و شمالی و تمرکز بر ایجاد ظرفیت‌های فیزیکی و اجتماعی مورد نیاز توسعه در مناطق شرقی، جنوبی مناطق کم‌جمعیت مرکزی کشور که عبارتند از:

الف- در مناطق شرقی، جنوبی و مناطق کم‌جمعیت مرکزی کشور

- الف-۱- توسعه شبکه‌های زیربنایی این مناطق برای زمینه‌سازی استقرار فعالیت‌ها و توسعه خدمات اجتماعی متناسب با استقرار جمعیت.
- الف-۲- تقویت مراکز جمعیتی حاشیه سواحل دریای عمان، خلیج فارس و شرق کشور به منظور ایجاد مجموعه‌ای از مراکز گسترش توسعه در این مناطق، با توجه به چشم‌انداز بهره‌برداری از منابع انرژی حوزه جنوب، ذخایر معدنی دشتهای مرکزی و جنوبی سرزمین، شیلات و صنایع دریایی و توان این مناطق از دیدگاه ترانزیتی بازرگانی و گردشگری.

الف-۳- تعیین و تجهیز نقاطی در نواحی دورافتاده و حاشیه‌ای در سواحل جنوب (به‌ویژه دریای عمان) در راستای تسریع و بسط توسعه در این نواحی، با هدف ایجاد تحرک در شبکه‌های ترانزیتی نواحی شرقی و جنوبی کشور.

الف-۴- توجه ویژه به توسعه پایدار مناطق کویری.

ب- در مناطق غربی و شمالی کشور

ب-۱- استفاده بهینه از ظرفیت‌های زیربنایی موجود در مناطقی که از این جهت توسعه یافته‌اند، با نیت صرفه‌جویی در میزان و تسریع در بازدهی سرمایه‌گذاری‌ها و اولویت به کارگیری امکانات بخش خصوصی در این مناطق.

ب-۲- رفع تنگناهای شبکه‌های زیربنایی مناطق مستعد، متناسب با قابلیت‌های تولیدی و خدماتی این مناطق.
ب-۳- بهره‌برداری از شبکه نسبتاً توسعه یافته مراکز زیست و فعالیت در این مناطق با اعمال تقسیم کار تخصصی بین آنها، با تأکید بر توسعه فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی، گردشگری و بازرگانی.

- تأکید خاص بر آمایش مناطق مرزی برای بهبود شرایط زندگی و افزایش سطح توسعه این مناطق به‌منظور ارتقای امنیت مرزهای کشور.

- ایجاد تعادل در افزایش جمعیت و پراکنش آن در پهنه سرزمین، با توجه به منابع و امکانات مناطق مختلف، به‌طوری که نرخ رشد طبیعی جمعیت کشور سالانه به‌طور متوسط از یک درصد و نرخ رشد طبیعی جمعیت هر یک از شهرستان‌های کشور سالانه به‌طور متوسط از ۱/۵ درصد، فراتر نرود.

- ساماندهی و هدایت هدفمند جریان مهاجرت‌ها از طریق:

الف- ایجاد زمینه‌های اشتغال، فعالیت و سرمایه‌گذاری و جذب و نگهداشت نیروهای کارآفرین در مناطق مهاجر فرست دارای قابلیت.

ب- ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان پذیرش جمعیت متناسب با سرمایه‌گذاری‌های جدید تولیدی و خدماتی.

۲- جمع‌بندی اسناد فرادست در حوزه نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت

به منظور جمع‌بندی اسناد فرادست در حوزه نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت، گزاره‌های تأثیرگذار بر سازمان فضایی نظام سکونتگاهی و توزیع جمعیت در سندهای مختلف استخراج شدند و پس از آن در محورها و زمینه‌های اصلی آمایش سرزمین در حوزه نظام سکونتگاهی به‌صورت جدول ۱ قرار گرفتند. تعادل و توازن منطقه‌ای، تقسیم کار ملی بر اساس مزیت‌های نسبی مناطق، توسعه مناطق کم تراکم، تمرکززدایی، توسعه شهرها و کلان‌شهرها، مهاجرت، حاشیه‌نشینی و بافت فرسوده، توسعه مناطق مرزی، توسعه روستاها، ملاحظات

امنیتی و دفاعی، پذیرش نقش فراملی مهم‌ترین محورها و زمینه‌هایی هستند که در حوزه نظام سکونتگاهی و در مقیاس آمایش سرزمین مورد تأکید هستند. منبع هر یک از موارد داخل پرانتز در مقابل آن ارائه شده است.

جدول ۱: دسته‌بندی گزاره‌های تأثیرگذار بر سازمان فضایی نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت مستخرج از اسناد فرادست

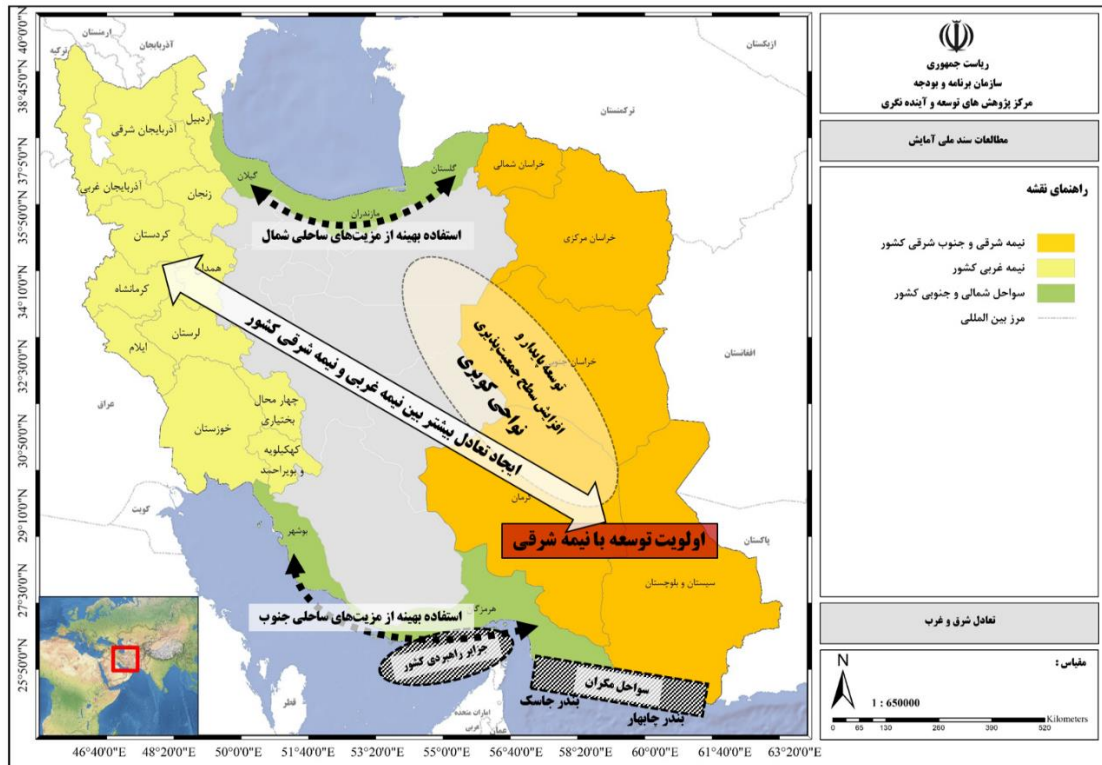
محورها و زمینه‌های اصلی	گزاره‌های تأثیرگذار بر سازمان فضایی نظام سکونتگاهی و توزیع جمعیت مستخرج از اسناد فرادست
تعال و توازن منطقه‌ای	- تناسب کمی و کیفی جمعیت و استقرار متعادل آن در پهنه سرزمین (سیاست‌های کلی آمایش سرزمین؛ ابلاغی مقام معظم رهبری)
	- توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی در قلمرو سرزمین در راستای ایجاد تعادل بیشتر بین نیمه غربی و شمال غربی کشور و نیمه شرق و جنوب شرقی با تأکید بر بندر جاسک، بندر چابهار، سواحل مکران (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین)
	- سازماندهی شبکه سکونتگاهی کشور با هدف ارتقاء بهره‌وری از سرزمین (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین)
	- تقویت زیرساخت‌ها و شبکه‌های زیربنایی با اولویت نواحی شرقی و جنوبی کشور به‌منظور ایجاد توازن و تعادل منطقه‌ای (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین)
	- طبقه‌بندی شبکه سکونتگاهی شهری کشور در سه لایه پیرامونی (مراکز استان‌های مرزی کشور به‌عنوان مراکز راهبری)، مرکزی (مراکز منتخب مناطق ۹ گانه به‌عنوان مراکز راهبری) و میانی (مراکز استان‌ها و شهرهای برخوردار از توانمندی و یا استقرار در موقعیت‌های مناسب) (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین)
	- بازتوزیع فضایی و جغرافیایی جمعیت، متناسب با ظرفیت زیستی با تأکید بر تأمین آب با هدف توزیع متعادل و کاهش فشار جمعیتی (سیاست‌های کلی نظام در امور جمعیت)
	- رعایت تناسب بین نیازهای استقرار فعالیت در یک قلمرو با امکانات و قابلیت‌های آن (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین)
	- تقویت زمینه‌های اسکان جمعیت بیشتر و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در جزایر خلیج فارس با تأکید بر تقسیم کار متناسب با ظرفیت‌ها و توان محیطی، بازاریابی تعاملات با قلمروهای خشکی مجاور و تمهید ترتیبات توسعه پایدار و متوازن در آنها به‌ویژه در جزایر راهبردی (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین)
	- توزیع جمعیت و استقرار فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها (گزاره‌های کلیدی نظریه توسعه ملی)
	- پیشرفت متوازن منطقه‌ای مبتنی بر تقسیم کار ملی همراه با بهبود مستمر متغیرهای کلان اقتصادی و پیوندهای بخشی - منطقه‌ای (گزاره‌های کلیدی نظریه توسعه ملی)

محورها و زمینه‌های اصلی	گزاره‌های تأثیرگذار بر سازمان فضایی نظام سکونتگاهی و توزیع جمعیت مستخرج از اسناد فرادست
تقسیم کار ملی بر اساس مزیت‌های نسبی مناطق	<ul style="list-style-type: none"> - خلق مزیت‌های جدید در مناطق مختلف (سیاست‌های کلی آمایش سرزمین؛ ابلاغی مقام معظم رهبری) - به کارگیری ظرفیت و قابلیت‌های متنوع در جغرافیای مزیت‌های مناطق کشور (سیاست‌های کلی نظام در اقتصاد مقاومتی) - تخصصی شدن عملکرد اقتصادی بر اساس قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی مناطق برای تقویت وابستگی‌های متقابل منطقه‌ای و یکپارچگی ملی و پرهیز از تنوع و گسترش همه نوع فعالیت‌ها در یک قلمرو جغرافیایی (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین) - استفاده بهینه از مزیت‌های ساحلی کشور (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین) - توسعه و آبادانی نواحی مرزی بر اساس مزیت‌های نسبی و رقابتی با تأکید بر تقویت همگرایی‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین)
توسعه مناطق کم تراکم	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش سهم جمعیت و فعالیت در مناطق کم تراکم با اولویت مناطق شرقی و جنوبی کشور (سیاست‌های کلی آمایش سرزمین؛ ابلاغی مقام معظم رهبری) - توسعه هماهنگ جزایر و سواحل جنوب و شمال کشور (سیاست‌های کلی آمایش سرزمین؛ ابلاغی مقام معظم رهبری) - حفظ و جذب جمعیت در مناطق کم تراکم و ایجاد مراکز جدید جمعیتی، به‌ویژه در جزایر و سواحل خلیج فارس و دریای عمان (سیاست‌های کلی نظام در امور جمعیت) - توسعه پایدار نواحی کویری و افزایش سطح جمعیت‌پذیری در این قلمروها (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین) - ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین) - توسعه سواحل مکران (جنوب شرق کشور) (قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور) - فراهم کردن فضای مناسب مراکز زیست و فعالیت در مناطق مرزی و مناطق کم تراکم نیمه شرقی از طریق توسعه پایدار این مناطق (گزاره‌های کلیدی نظریه توسعه ملی)
تمرکززدایی	<ul style="list-style-type: none"> - اتخاذ ساز و کارها و تمهیدات مهار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلان‌شهری به‌ویژه تهران و بازنگری طرح‌های توسعه کلان‌شهری کشور در چارچوب سیاست‌ها و سقف جمعیتی (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین) - جلوگیری از افزایش و گسترش بی‌رویه کلان‌شهرها (سیاست‌های کلی نظام در امور شهرسازی) - توسعه و تجهیز محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل‌ونقل بین‌المللی (جاده‌ای) شمال- جنوب و شرقی- غربی کشور با تأکید بر تمرکززدایی از تهران (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین)
توسعه شهرها و کلان‌شهرها	<ul style="list-style-type: none"> - مکان‌یابی توسعه شهرها در چارچوب طرح آمایش سرزمینی (سیاست‌های کلی نظام در امور شهرسازی) - تعیین ابعاد کالبدی شهرها در گسترش افقی و عمودی (سیاست‌های کلی نظام در امور شهرسازی) - مدیریت زمین برای تأمین مسکن و توسعه شهر (سیاست‌های کلی نظام در امور مسکن) - حمایت از تولید طرح‌های انبوه و صنعتی مسکن (سیاست‌های کلی نظام در امور مسکن)
مهاجرت	<ul style="list-style-type: none"> - ماندگاری جمعیت در شهرهای کوچک و نواحی روستایی و کاهش روند مهاجرت به کلان‌شهرها و شهرهای پرتراکم (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین) - ساماندهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت در راستای استراتژی توزیع جمعیت و فعالیت در سرزمین (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین) - پیشگیری از مهاجرت‌های بی‌رویه به مراکز استان‌ها (سیاست‌های کلی آمایش سرزمین؛ ابلاغی مقام معظم رهبری)
حاشیه‌نشینی و بافت فرسوده	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از گسترش حاشیه‌نشینی در شهرها و ساماندهی بافت‌های حاشیه‌ای و نامناسب موجود (سیاست‌های کلی نظام در امور شهرسازی) - ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی پیرامون شهرها، به‌ویژه کلان‌شهرها (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین) - احیای بافت‌های فرسوده شهری و روستایی از طریق روش‌های کارآمد (سیاست‌های کلی نظام در امور مسکن)

نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت (جلد اول - بررسی و تحلیل اسناد فرادست)

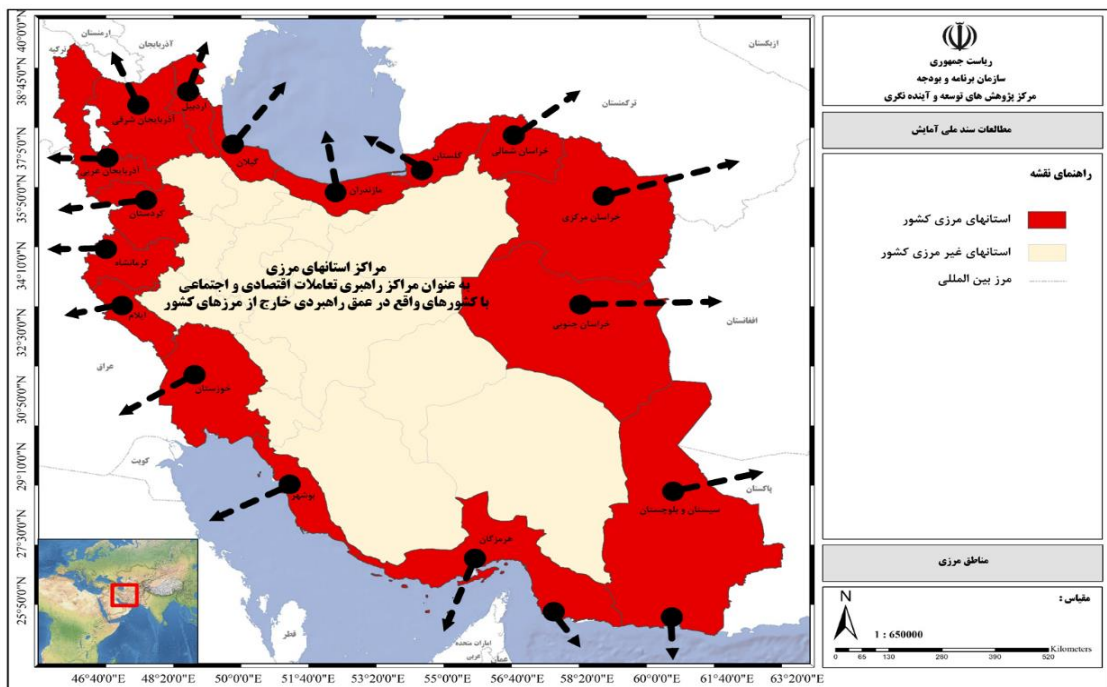
محورها و زمینه‌های اصلی	گزاره‌های تأثیرگذار بر سازمان فضایی نظام سکونتگاهی و توزیع جمعیت مستخرج از اسناد فرادست
توسعه مناطق مرزی	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه هماهنگ مناطق مرزی در شرق و غرب کشور با تقویت امور زیربنایی و بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی (سیاست‌های کلی آمایش سرزمین؛ ابلاغی مقام معظم رهبری) - ارتقای فعالیت‌های توسعه‌ای ملی و استانی در مناطق مرزی (سیاست‌های کلی آمایش سرزمین؛ ابلاغی مقام معظم رهبری) - حفظ و جذب جمعیت در مناطق مرزی (سیاست‌های کلی نظام در امور جمعیت)
توسعه روستاها	<ul style="list-style-type: none"> - حفظ و جذب جمعیت در روستاها (سیاست‌های کلی نظام در امور جمعیت) - زمینه‌سازی به‌منظور تحول در اقتصاد روستاها و بازگرداندن رونق به اقتصاد روستایی در چارچوب مقتضیات و مزیت‌های محلی (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین) - تقویت و سازماندهی سکونتگاه‌ها و عرصه‌های روستایی با هدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین) - انتظام‌بخشی به فرایندها و رویه‌های تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر با هدف ماندگاری جمعیت مولد در روستاها و حفظ و بهره‌وری از اراضی قابل کشت (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین)
ملاحظات امنیتی و دفاعی	<ul style="list-style-type: none"> - انتخاب مکان‌های مناسب (سیاست‌های کلی آمایش سرزمین؛ ابلاغی مقام معظم رهبری) - تقویت همگرایی و یکپارچگی ملی با ایجاد قطب‌ها و کانون‌های توسعه (سیاست‌های کلی آمایش سرزمین؛ ابلاغی مقام معظم رهبری) - رعایت اصول و ضوابط پدافند غیرعامل در طرح‌های آمایش سرزمینی و طرح‌های توسعه آینده کشور (سیاست‌های کلی نظام در امور پدافند غیرعامل) - ممانعت از ایجاد تأسیسات پرخطر در مراکز جمعیتی (سیاست‌های کلی نظام در امور پدافند غیرعامل)
پذیرش نقش فراملی	<ul style="list-style-type: none"> - انتخاب تعدادی از کلان‌شهرها، بنادر و جزایر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی (سیاست‌های کلی آمایش سرزمین؛ ابلاغی مقام معظم رهبری) - ایفای نقش مؤثر ترانزیتی کشور در منطقه، به‌ویژه محیط آسیای جنوب غربی و استفاده بهینه از مزیت موقعیت منطقه‌ای کشور به‌عنوان مرکز مبادله (HUB) کالا، خدمات، مسافر، انرژی و اطلاعات (جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین)

جهت شفاف‌تر شدن جهت‌گیری‌ها، اهداف و رویکردهای مستخرج از اسناد فرادست آمایش سرزمین در حوزه نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت، رهنمودهای فضایی این اسناد به‌صورت زیر روی نقشه کشور نشان داده شده است. بدین اعتبار، سازمان فضایی مورد انتظار کشور در اسناد فرادست آمایش سرزمین به‌صورت نقشه‌های ذیل است. استفاده بهینه از مزیت‌ها و قابلیت‌های سواحل کشور در شمال و جنوب، افزایش سطح جمعیت‌پذیری نواحی کم تراکم کشور نظیر سواحل مکران، جزایر راهبردی جنوب کشور، نواحی کویری در اسناد مختلف مورد تأکید واقع شده‌اند. ایجاد تعادل بیشتر میان نیمه غربی و نیمه شرقی کشور با اولویت توسعه نیمه شرقی و نواحی جنوب شرقی و همچنین تقویت نقش ارتباطی بین‌المللی بنادر مهم کشور نظیر بنادر چابهار و جاسک از جهت‌گیری‌ها و اهدافی هستند که بارها مورد تأکید واقع شده‌اند.

نقشه ۱: سازمان فضایی مورد انتظار سرزمین بر اساس رهنمودهای اسناد فرادست در حوزه نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی

جمعیت

نقشه ۲: سازمان فضایی مورد انتظار سرزمین بر اساس رهنمودهای اسناد فرادست در حوزه مناطق مرزی کشور

منابع

- سیاست‌های کلی آمایش سرزمین، ابلاغی مقام معظم رهبری.
- سیاست‌های کلی نظام در امور جمعیت، شهرسازی، اقتصاد مقاومتی، پدافند غیرعامل و در امور مسکن.
- جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین، مصوب شورای عالی آمایش سرزمین مورخ ۱۳۹۶/۵/۲.
- الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۸.
- نظریه توسعه ملی مصوب شورای راهبری تدوین سند ملی آمایش سرزمین (مصوب ۱۳۹۷/۷/۱۴).
- سند چشم‌انداز بیست ساله ایران (سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴)، مجمع تشخیص مصلحت نظام، مصوب ۱۳ آبان ۱۳۸۲.
- قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور.
- ضوابط ملی آمایش سرزمین، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، مصوب ۱۳۸۳.

مجموعه مطالعات پشتیبان تدوین سند ملی آمایش سرزمین

شماره	عنوان
۱	تلفیق مطالعات سند ملی آمایش سرزمین
۲	پیوست ۱: ساختار، تعاریف و انتظارات از سند ملی آمایش سرزمین
۳	پیوست ۲: مدل و فرآیند تلفیق و فرآیند اجرایی مطالعات سند ملی آمایش سرزمین
۴	پیوست ۳: الگوی استقرار مطلوب فعالیت و زیرساخت‌ها
۵	پیوست ۴: حساسیت اکولوژیکی سرزمین و توازن بهره‌برداری از آن
۶	پیوست ۵: الگوی نظام سکونتگاهی شبکه‌ای چند سطحی - چندمرکزی - چند عملکردی در افق ۱۴۲۴
۷	بررسی تطبیقی برنامه‌ریزی فضایی (آمایش سرزمین) در کشورهای منتخب
۸	روند گذشته، وضعیت فعلی و آینده‌نگری جمعیت ایران تا افق ۱۴۲۵
۹	مطالعات ژئوپلیتیک
۱۰	ملاحظات پدافند غیرعامل، امنیتی و دفاعی
۱۱	اطلس نقشه‌های مخاطرات زمین‌شناختی
۱۲	ارزیابی توان اکولوژیکی
۱۳	تغییرات اقلیمی (جلد اول - ارزیابی تأثیرات تغییرات اقلیمی)
۱۴	تغییرات اقلیمی (جلد دوم - ارزیابی روند و پیش‌نگری اثرات تغییرات اقلیم در ایران)
۱۵	آینده پیش رو: کلان‌روندهای حوزه انرژی
۱۶	آینده پیش رو: انقلاب صنعتی چهارم و تحولات فناوری
۱۷	آینده پیش رو: چالش‌های حکمرانی
۱۸	آینده پیش رو: کلان‌روند گسترش شهرنشینی و شهرهای آینده
۱۹	آینده پیش رو؛ کلان‌روندهای منتخب برای ارزیابی توسعه منطقه‌ای ایران
۲۰	آینده پیش رو؛ تولید و اشتغال در افق ۱۴۲۴
۲۱	آینده‌نگاری موقعیت راهبردی ایران در منطقه و جهان؛ حکمرانی در فضای رقابت جهانی و چشم‌انداز آن
۲۲	آینده‌نگاری سرزمین (جلد اول - اهداف بنیادین و چشم‌انداز)
۲۳	آینده‌نگاری سرزمین (جلد دوم - سناریونگاری)
۲۴	مروری بر تحولات منطقه بندی فضایی و سیاسی در ایران
۲۵	ارزیابی تغییرات کاربری - پوشش اراضی ایران (۲۰۱۵-۱۹۹۳)
۲۶	محیط‌زیست و منابع طبیعی
۲۷	مطالعه بخش آب (جلد اول - تحلیل اسناد فرادست)
۲۸	مطالعه بخش آب (جلد دوم - تحلیل وضع موجود)
۲۹	مطالعه بخش آب (جلد سوم - برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری)
۳۰	اقتصاد کلان
۳۱	صنعت، معدن و بازرگانی (جلد اول - تحلیل اسناد فرادست)
۳۲	صنعت، معدن و بازرگانی (جلد دوم - صنعت و معدن)
۳۳	صنعت، معدن و بازرگانی (جلد سوم - بازرگانی)
۳۴	صنعت، معدن و بازرگانی (جلد چهارم - برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری)
۳۵	تدوین و تحلیل الگوی داده - ستانده به‌منظور شناسایی فعالیت‌های کلیدی وضع موجود استانی
۳۶	مطالعه بخش کشاورزی

مطالعه بخش انرژی (جلد اول - تحلیل اسناد فرادست)	۳۷
مطالعه بخش انرژی (جلد دوم - مطالعه وضع موجود)	۳۸
مطالعه بخش انرژی (جلد سوم - برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری)	۳۹
مطالعه بخش حمل و نقل (جلد اول - تحلیل اسناد فرادست)	۴۰
مطالعه بخش حمل و نقل (جلد دوم - مطالعه وضع موجود)	۴۱
مطالعه بخش حمل و نقل (جلد سوم - برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری)	۴۲
مطالعه بخش میراث فرهنگی و گردشگری	۴۳
توسعه در ترازوی فرهنگ	۴۴
بخش نظام سکونتگاهی (جلد اول - تحلیل اسناد فرادست)	۴۵
بخش نظام سکونتگاهی (جلد دوم - مطالعه وضع موجود)	۴۶
بخش نظام سکونتگاهی (جلد سوم - توصیف و تحلیل پیوندهای اصلی بین سکونتگاه‌ها)	۴۷
بخش نظام سکونتگاهی (جلد چهارم - برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری)	۴۸
مطالعه بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات	۴۹
مطالعه بخش بهداشت و درمان	۵۰
مطالعه بخش علم و فناوری	۵۱
سرمایه اجتماعی	۵۲
اطلس نقشه‌های سند ملی آمایش سرزمین	۵۳
آمایش سرزمین؛ رویکردی در تحقق جهش تولید در ایران	۵۴